

Merkinė bando susigražinti atmintį

Jūratė MIČIULIENĖ

2016-05-14 06:00

Žygimantas Buržinskas (priekyje) ir Mindaugas Černiauskas prie muziejuje demonstruojamo Merkinės rotušės maketo (rekonstrukcijos autoriai - Žygimantas Buržinskas ir Aurimas Širvyys). *Algimanto Černiausko nuotrauka*

Atstatyti dabar mažo, bet kadaise buvusio didelio ir garsaus Merkinės miesto rotušę iš pradžių gali pasirodyti neįmanomas užmojis. „Tačiau pradžia padaryta, mokslinis pagrindas jai atstatyti jau yra. O toliau viskas priklauso nuo valstybės požiūrio – į kurį istorijos etapą orientuojamės“, – sakė knygą apie miestelio rotušę parašęs Merkinėje užaugęs Vilniaus universiteto archeologas magistrantas Žygimantas Buržinskas.

Nors Lietuvoje nėra atstatyta nė vieno miestelio rotušė, istoriniai įvykiai ir faktai, kuriuos surinko Ž. Buržinskas, gali būti geriausi argumentai, kodėl tai galima, reikia ir įmanoma padaryti. Pirmiausia, XIX amžiaus antroje pusėje, kol carinės Rusijos valdžios nurodymu nebuvo nugriauta ir jos vietoje iš tų pačių plytų pastatyta cerkvė, Merkinės rotušė buvo archajiškiausia iš visų Lietuvoje išlikusiųjų. Dabar šioje cerkvėje veikia krašto muziejus. „Išskyrus Vilniaus, Kauno, Kėdainių rotušes, Merkinės buvo viena didžiausių“, – teigė archeologas. Be to, pasak Ž. Buržinsko, nėra žinoma, kiek Lietuvoje apskritai buvo rotušių – tokių, kurios būtų pastatytos specialiai atlikti šią funkciją. „Kai XVIII amžiaus pabaigoje Magdeburgo teisės buvo suteikiamos vos ne visiems miestams iš eilės, jie net neturėjo rotušės, magistratas įsikurdavo bet kokiame name“, – aiškino pašnekovas. Vien tai kelia susidomėjimą Merkinės rotušė, kitados suteikusia miesteliui svarbos, solidumo ir pasididžiavimo.

Liudija dokumentai

Yra nemažai istorinių dokumentų, kuriuos ištraukus į dienos šviesą jokia kita išvada nesiperša, kaip svajonė atstatyti šį unikalų objektą. „Pirmiausia – valdovo Žygimanto Augusto 1569 metais pasirašytas nurodymas miestiečiams savo lėšomis pastatyti rotušę. Paskui – carinės Rusijos imperijos vidaus reikalų ministro patvirtinimas, laiminantis rotušės nugriovimą ir cerkvės statybų pradžią, – pasakojo Ž. Buržinskas. – Rotušė nugriauta 1887 metais, o 1933 metais miestelio valsčiaus taryba buvo nutarusi atkurti istorinį teisingumą – priėmė sprendimą nugriauti cerkvę, tačiau užtruko teisminiai ginčai, ir taip viskas liko iki 1940 metų. Tad dabar viskas priklauso nuo požiūrio, į ką mes orientuojamės.“

Rotušė čia stovėjo daugiau kaip 300 metų. Cariniais laikais iš jos plytų perstatyta rusiška cerkvė miestelyje – mažiau nei 130 metų. Cerkvė Merkinėje įsteigta XIX amžiuje, kai čia stačiatikiai negyveno, tiesiog norėta pademonstruoti imperijos galią. Stačiatikiai atkelti vėliau. Tada viskas, kas priminė ankstesnį valstybingumą, buvo lyginama su žeme.

Rotušė mena geresnius laikus

Merkinėje iki XVII amžiaus vidurio karo sustodavo tarp Vilniaus ir Krokuvos nuolat kursavę valdovai. Miestelis buvo neeilinis – su karaliaus dvaru, keturiomis bažnyčiomis, jėzuitų ir

Merkinės cerkvė 1905 metais. Tokia ji, tik renovuota, stovi ir dabar. *Algimanto Antanevičiaus archyvo nuotrauka*

dominikonų vienuolynais, rotušė. Tačiau XIX amžiaus antroje pusėje viskas buvo sugriauta. „Naikintas visas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) paveldas. Ir tikrai nėra tik sutapimas, kad sugriautos rotušės vietoje pastatytos cerkvės projektas yra patvirtintas ne Vilniaus gubernijos statybų komisijoje, kaip paprastai buvo daroma, bet pačioje imperijos sostinėje, pasirašytas carinės Rusijos vidaus reikalų ministro. Pats rankose laikiau šį dokumentą, – kalbėjo Ž. Buržinskas. – Lyg didžiulės imperijos ministras neturėjo ką veikti. Tai įrodo, kiek reikšmės tuo metu carinė valdžia teikė šiam objektui. Iš esmės absoliuti dauguma gubernijose statomų objektų buvo tvirtinami tų gubernijų statybos komisijų, ir tik išimtiniais atvejais jie pasiekdavo Rusijos imperijos sostinę.“

Atrodytų, o kam griauti rotušę? „Tai politika. XIX amžiaus viduryje Merkinėje lankęsis lenkų istorikas Jozefas Kraszewskis rašė, kad rotušė primena geresnius laikus, – teigė Ž. Buržinskas. – Vienintelis išlikęs geras dalykas – iš pradžių dar planuojant ją kaip nors perstatyti, buvo padaryti visi rotušės brėžiniai. Jie dabar labai vertingi. Taip aš ir „suuodžiau“, kur jie gali būti, ir pavyko rasti.“

Tipinė cerkvė

Rotušės vietoje iškilo tipinė cerkvė. Lygiai tokia pati stovi Tytuvėnuose. Pasak Ž. Buržinsko, cerkvės statytos būtinai pačioje matomiausioje vietoje. Jų užduotis buvo keisti kultūrinį kraštovaizdį, siekiant sudaryti įspūdį, kieno čia imperija.

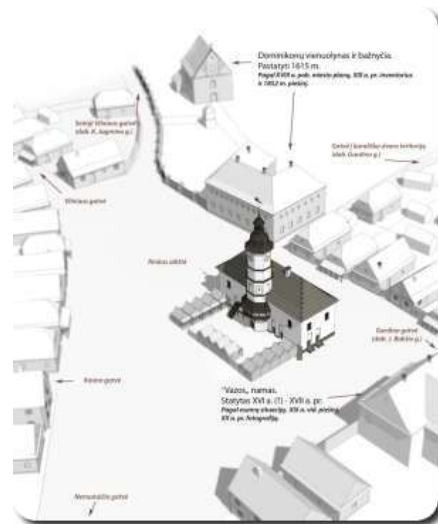
„Man atrodo, kad Lietuvos miestai ir miesteliai yra tarsi praradę atmintį gyventojai. Gal net baugu tai pripažinti, bet daugelis muziejų Lietuvoje yra nuobodūs, žmonės į juos nevaikšto leisti laiko. O muziejai turėtų žmonėms gražinti atmintį, jie turi stengtis parodyti, kaip ir kas buvo. Svarbu neapkrauti sienų tekstais, kurių lankytojai neskaitys, ypač kai informaciją dabar paprasta rasti internete. Sudarytas geras įspūdis žmogų, tuo labiau vaiką, paskatintų pradėti domėtis. Man taip ir nutiko. Dėl to ir dirbu šį darbą“, – sakė archeologas, iš užmaršties keliantis rotušę.

Jau ne tik mitas

Ž. Buržinsko pernai parašyta knyga „Istorinė Merkinės rotušė“ (išleido Merkinės krašto muziejus, parėmė Kultūros paveldo departamentas) – apskritai pirmas mokslinis darbas apie šio miestelio rotušę. „Iki tol nebuvo jokios informacijos apie ją, išskyrus Napoleono Ordos piešinį ir dar vieną 1852 metų nežinomo dailininko piešinį, kurio geros kokybės kopiją pavyko parsisiųsti iš Krokuvos Jogailaičių universiteto bibliotekos, – teigė pašnekovas. – Kadangi nebuvo jokios informacijos, viskas apie rotušę sklandė kaip koks mitas, todėl ėmiausi ją tyrinėti. Kai prieš keletą metų Europos Sąjungos (ES) lėšomis buvo renovuotos cerkvėje įsikūrusio Merkinės krašto muziejaus patalpos, atkasti ir keli rotušės pamatų fragmentai, yra išlikę ir rotušės bokšto rūšys. Dabar žinome, kaip atrodė rotušės vidus, yra daug niekur neskelbtos informacijos.“

Šiame krašto muziejuje pats puse etato dirbantis VU magistrantas mano, kad ne visai buvo tikslinga patalpas renovuoti. Geriau vertėjo galvoti apie rotušės atstatymą. Tik gal rajono valdžiai tada tai būtų atrodęs neįgyvendinamas užmojis? Kita vertus, tada dar nebuvo ir tiek informacijos apie rotušę. Ž. Buržinsko nuomone, muziejus galėjo būti perkeltas kitur – į išlikusį vadinamąjį Vazos namą (1648 metais jame mirė Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Vladislovas Vaza). Jo patalpos restauravus daug geriau tikėtų muziejui nei cerkvės erdvė.

„Kita vertus, negali sakyti, kad ES pinigai buvo panaudoti netinkamai. Jie tikrai pagerino muziejaus veiklą. Apskritai, nuostabu, kad sovietmečiu nustekentoje Merkinėje atsirado entuziastų, savamokslių, kurie įkūrė tą muziejų, kaupė eksponatus“, – sakė Ž. Buržinskas.

Taip atrodė centrinė Merkinės aikštė. Žygimanto Buržinsko ir Aurimo Širvio vizualizacija

Ž. Buržinsko rekonstrukcija leidžia palyginti, kokio dydžio yra dabartinė cerkvė (kairėje) ir rotušė (dešinėje) su savo bokštu centre.

įgijo daugiau optimizmo. „Štai, pavyzdžiui, Latvijoje, Bauskėje, prieš keletą metų atstatyta renesansinė rotušė, buvusi viena didžiausių Livonijoje. Miestelis nedidelis, apie 10 tūkst. gyventojų. O latviai nėra už mus turtingesni. Vadinasi, viskas priklauso tik nuo požiūrio. Pasidomėjau, kiek tai kainavo. Be aikštės sutvarkymo darbų ir interjero – apie 700 tūkst. eurų, – sakė Ž. Buržinskas. – Tai bene tiek pat, kaip pastatyti du apžvalgos bokštus. Net pikta ir pavydu pasidarė. Išplėtos Latvijos ar Lenkijos turizmo infrastruktūros mums verta pavydėti. Prisipažinsiu, anksčiau ir man rotušės atstatymas atrodė lyg tolima, per miglą regima svajonė, tačiau kai pamatai pavyzdžių, sužinai kainas, atrodo realu.“

Be kardinalių sprendimų

„Suprantu, kad rotušės neįmanoma dabar staiga atstatyti. Nesu tokių kardinalių sprendimų šalininkas. Visą reikia daryti etapais. Pirmiausia – susitarti, ką daryti dėl cerkvės. Ji neturi jokios architektūrinės vertės. Galima išardyti arba nukelti ir pergabenti kitur. Yra visokių techninių galimybių. Tik bėda, kad cerkvė pastatyta iš rotušės plytų. Kai tai žinai, atsiranda išniekinto objekto pojūtis, – aiškino Ž. Buržinskas. – Pirmiausia viską turi aptarti vietos bendruomenė, tartis su savivaldybe, kad rotušės atstatymą įtrauktų į prioritetų sąrašą. Gal po kokių penkiolikos metų tai būtų įmanoma.“

Rotušės atstatymas neduoda ramybės ir muziejaus direktoriui M. Černiauskui. „Negalima visko nubraukti ir gyventi tik šia diena, – pabrėžė jis. – Nežinau pavyzdžio, kad ėmęsi rimtų kultūros paveldo objektų atstatymo darbų būtume nusivylę. Trakai, Valdovų rūmai, Dubingių piliavietė – visur, kur buvo eita atkūrimo keliu, galbūt ir sunkesniu, pasiektas rezultatas ir ten jau galima didžiulis: „atlikta“, „ne gėda“, „mes esame“. Kultūrinį kraštovaizdį lemia dvasinis kraštovaizdis. Manau, kad Lietuvos vizija ir prasideda čia, artimiausioje mūsų aplinkoje, kur kiekvieno miestelio bendruomenė pasakys sau, kaip ji nori tvarkytis. Jei rotušė būtų atstatyta, miestelio centras iš esmės pasikeistų, nes tai gyvenvietės šerdis, matoma atvykus iš visų pasaulio krypčių. Žinoma, į pertvarkymą reikia žvelgti kompleksiskai. Pirmas projektas, kurį padarėme renovavę muziejų, – sukūrėme rotušės maketą. Ir vėl sutapimas: visiškai atsitiktinai jau išleidęs knygą rotušės vietoje Ž. Buržinskas rado 1570 metų Žygimanto Augusto monetą – tarsi užmokestį už atliktą darbą.“

Realus sprendimas

Archeologo, Vilniaus universiteto prof. dr. Albino Kuncevičiaus nuomone, atstatyti rotušę būtų realus, protingas sprendimas. „Džiaugiuosi, kad yra tokių studentų, savo krašto patriotų, – apie Ž. Buržinską sakė profesorius. – Niekio nėra lengviau – kaip griauti. Tuo labiau – tipinę cerkvę. O atstatyti? Valdovų rūmai atstatyti, didelė dalis

Kur šveicaras kavą gėrė

Pašnekovo teigimu, geraisiais miestelio laikais pirmame rotušės aukšte veikė keliolika parduotuvelių, o bokštas buvęs dvigubai aukštesnis nei dabartinės cerkvės. Antrame aukšte posėdžiavo magistratas, į posėdžius kvietė garsiojo Lietuvos varpų liejiko Jono Delamarso lietas rotušės bokšto varpas. Jis stebuklingai išliko ir dabar saugomas muziejuje.

„Visi XIX amžiuje čia lankęsi keliautojai rašė, kad rotušės bokštas matyti net nuo Česukų kaimo, – pasakojo Ž. Buržinskas. – Prie pat aikštės dar stovėję Oginskių *kafenhausas*. XVIII amžiuje čia apsilankę šveicarų keliautojai rašė, kad Merkinė sudaro neblogą miesto vaizdą: yra daug bažnyčių, didelių pastatų ir netgi *kafenhauze* galima gauti geros kavos. Manau, kad ir dabar turizmas turėtų padėti Merkinėi augti. Ji prie svarbių kelių. Gamta čia nuostabi. O žmonės visada traukia istoriniai ir gamtos objektai. Atstatyta ir istorinio miestelio vaizdą grąžinanti rotušė būtų tikrai geras traukos objektas. Rotušėje galėtų veikti erdvesnis muziejus, būtų vietos ir renginiams. Pirmas aukštas galėtų būti skirtas komercijai, kaip ir anuomet. Be to, Merkinė neturi net elementarios kavinės, kur pravažiuojantys žmonės galėtų išgerti kavos (kavinė yra, bet ji ne visada dirba).“

Tarsi kompensuodami šį nepatogumą, Ž. Buržinskas ir Merkinės krašto muziejaus direktorius Mindaugas Černiauskas lankytojams, apie tai paskelbę muziejaus profilyje, siūlo puodelį kavos.

Latviai nėra turtingesni

„Žmonės čia važiuoja, nors jiems net elementarių paslaugų nesuteikiame – nėra kur nakvoti, nėra kur pavalgyti. Galima įsivaizduoti, kas darysis, kai rasis daugiau paslaugų. Viskas gerai, tik reikia dirbti“, – tvirtino Merkinės patriotas Ž. Buržinskas. Jo įsitikinimu, atstatyti rotušę tikrai daug nekainuotų. Pasidairęs kaimynėse šalyse jis

Dabar šioje cerkvėje veikia krašto muziejus./Vaido Gembicko nuotrauka

Ž. Buržinsko rekonstrukcija leidžia palyginti, kokio dydžio yra dabartinė cerkvė (kairėje) ir rotušė (dešinėje) su savo bokštu centre.

Biržų pilies atstatyta. Dabar jau yra Klaipėdos pilies atstatymo projektas. Mano galva, atstatyti Merkinės rotušę irgi realu. Ypač kai miestelyje netrūksta ir daugiau entuziastų. Perprasti rotušės brėžinius nesudėtinga. O informacijos jie turi sukaupę daug. Retas kuris miestelis gali pasigirti turintis rotušę. Suprantu, kad tai kainuoja, tačiau tai tikrai būtų atsiperkantis objektas. Kai teko savaitgaliais būti Merkinėje, ten nuolat pilna žmonių: į apžvalgos bokštą – cilės, visada kas nors kopia į piliakalnį. Asmeniškai labai palankiai vertinu šią idėją.“